

Порівняльна характеристика готовності до школи шестирічних та семирічних першокласників

В умовах інтенсифікації усіх сфер діяльності людини особливого значення набуває проблема рівноправного партнерства в суспільних процесах, які вимагають високого рівня працездатності, міцного психологічного та фізичного здоров'я. Актуальною дана проблема є і для дітей молодшого шкільного віку, для якого характерними є нова соціальна ситуація розвитку та провідний вид навчальної діяльності. Даний період розвитку є найбільш сприятливим для здійснення впливу на особистість з боку дорослих. Тому в психолого-педагогічній науці актуальності набули дослідження, спрямовані на виявлення оптимальної тривалості, інтенсивності та емоційної напруженості розумової праці дитини, які зберігатимуть її щоденну високу працездатність та обумовлюватимуть позитивний психічний розвиток особистості.

Метою даної статті є порівняння навчальних можливостей шестирічних та семирічних першокласників.

Вивчення готовності до шкільного навчання та її структури сприяє обґрунтованому переходу дитини до нового етапу соціальної адаптації і слугує практиці діагностування, а на її основі – стратегії організації й управління в навчальному процесі школи.

У педагогічній та психологічній літературі розглядаються різні аспекти підготовки дитини до школи. На значущість формування готовності до шкільного навчання як соціальної проблеми вказують Ш.О.Амонашвілі, Л.І.Божович, Л.С.Виготський, О.М.Леонтьєв, О.В.Проскура, О.Я.Савченко, Н.Г.Салміна та інші науковці. С.Л.Рубінштейн підкреслював ще, що „розповсюджене у літературі поняття готовність дитини до шкільного навчання потребує уточнення” [7]. Л.С.Виготський, Л.А.Венгер, О.В.Проскура співвідносили це поняття із психологічною готовністю до школи, а Л.І.Божович, Л.А.Григорович, О.Я.Савченко – із готовністю до шкільного навчання, Н.Г.Салміна та В.О.Сухомлинський розглядали його як

складне структурне утворення. Науковці вказують на різні компоненти та параметри готовності дитини до шкільного навчання. До компонентів готовності відносять мотиваційний, розумовий, вольовий, емоційний та фізичний (В.В.Кортило), мотиваційний, вольовий, розумовий, комунікативний, мовленнєвий та фізичний (О.Я.Савченко), органічне поєднання фізичних, інтелектуальних, моральних та естетичних якостей майбутнього школяра (О.В.Сухомлинський).

Визначення вікової межі вступу дитини до школи суттєвим чином впливає на успішність її адаптації в умовах шкільного навчання. Л.С.Виготський вважав оптимальним такий термін систематичного навчання, відхід від якого може бути шкідливим для дитини, її розумового розвитку [3]. В дослідженнях Ш.О.Амонашвілі, Н.М.Бібік, М.В.Богдановича, М.С.Вашуленка, О.Я.Савченко доводиться доцільність початку навчання у школі з шестирічного віку. Саме шестирічна дитина, на думку Ш.О.Амонашвілі, краще готова до початку шкільного навчання, ніж семирічна [1]. При визначенні віку початку навчання слід враховувати не тільки соціально-значущі умови, але й особливості індивідуальної готовності дитини.

Вирішення питання готовності дитини до школи безпосередньо пов'язане та підпорядковане стратегічній освітній політиці дошкільця та школи. Визначення параметрів та показників рівня готовності до шкільного навчання має посилатися на практико-орієнтовану інформацію про попередні етапи життєдіяльності дитини та зважати на вимоги школи щодо підготовки дітей; враховувати віковий ценз дітей, що приходять до школи, та їхні вікові норми психічного розвитку; орієнтуватися на прийняті стандарти освіти суміжних ступенів освіти.

Подамо порівняльну характеристику фізичних та психічних параметрів дітей шестирічного та семирічного віку.

Показники	6 років	7 років
Фізичні параметри	Формування первісних форм, характерних для	„Період витягування”; уповільнюється ріст

	жіночої та чоловічої конституції; довжина тіла 111 – 121 см, маса тіла 19,0 – 24,1 кг	голови; загальний ріст збільшується за рахунок росту ніг; довжина тіла 118 – 129 см, маса тіла 21,5 – 27,9 кг
Центральна нервова система	Збільшується маса мозку до 1350 г (90% маси мозку дорослої людини); удосконалюється умовне та диференційоване гальмування, структура аналітико-синтетичної діяльності	Закінчується мієлінізація кори головного мозку; посилюється регулююча функція; зростає гальмівна роль кори головного мозку – рухи стають більш спрямованими та упорядкованими, умовні рефлексі – міцними та сталими
Психічні сфери – пізнавальна, вольова, емоційна	Усталеними та функціонально-дієвими стають образ „Я”, самооцінка, самолюбство, рівень домагань, особистісні очікування; супідрядність мотивів; довільність поведінки, нове ставлення дитини до себе, до своїх можливостей та вчинків; формується здатність до рефлексії	Підвищується здатність аналізаторів диференціювати різні властивості явищ; вдосконалюється синтезуюча діяльність; більш стійке та цілеспрямоване сприймання
Увага	Виникнення первинних форм довільної уваги; більш стійке, цілеспрямоване та категоріальне сприймання	Стабілізується здатність зосереджуватися на конкретному навчальному матеріалі, підкріплювальному різними видами унаочнення; зароджується внутрішня увага (мимовільна)
Пам'ять	Довільність процесів запам'ятовування та відтворення; збільшення обсягу та міцності пам'яті	Інтенсивний розвиток мимовільної пам'яті; виникнення й початкове формування довільної пам'яті
Мислення	Наочно-образне, поступово перетворюється в словесне; здатність	Самостійний процес; з'являються роздумування,

	оперувати не лише поодинокими чуттєвими образами предметів, а й більш узагальненими уявленнями; стає відносно самостійним процесом	розмірковування; поступово стає міркуючим; використання мислення, як засіб пізнання світу
Мовлення	Здійснюється перехід від діалогічних форм мовлення до розгорнутих висловлювань, які набувають форми монологу; збагачення функцій внутрішнього мовлення; словниковий запас складає 3000-3500 слів	Активно розвивається зв'язне мовлення; розширюється словниковий запас до 3500-5000 слів; завершується формування фонетичної характеристики мовлення; удосконалення граматичного ладу мови
Уява	Розвиток репродуктивної уяви; зародження творчих форм уяви; з'являється особливий вид уяви – мрія	Поява початкових форм творчої уяви
Провідна діяльність	Гра	Навчання

Готовність до шкільного навчання – це одночасно процес та результат становлення цілісної навчальної діяльності дитини. У визначенні провідних параметрів готовності до шкільного навчання потрібно враховувати особливості психічного розвитку дитини дошкільного та молодшого шкільного віку, рівень сформованості процесів мислення та мотиваційної сфери, практичний досвід передових вчителів, чинний доробок психолого-педагогічної науки щодо методик діагностування. Розбудова національної системи освіти вимагає визначення параметрів готовності, які б відповідали сучасним науково-теоретичним дослідженням та вимогам практики технологізації навчально-виховного процесу, і могли би бути запроваджені у навчальний процес масової початкової школи. На сьогодні гостро відчувається потреба в розробці та збагаченні програмно-методичного забезпечення процесу переходу від дошкілля до школи на основі критеріальної визначеності параметрів готовності. Л.І.Божович серед параметрів готовності дитини до школи, які суттєво впливають на навчання у школі, вказує на мотиваційну, пізнавальну (інтереси, потреби), довільну

організацію пізнавальної діяльності, Н.Г.Салміна – довільність як одну із передумов навчальної діяльності, особистісні характеристики, розвиток емоційної сфери, Д.Б.Ельконін – довільність, уміння слухати та виконувати завдання за зразком, орієнтуватися на певну систему вимог та самостійно діяти за зразком, О.Є.Кравцова, М.І.Лісіна – рівень спілкування, Л.О.Григорович – рівень розвитку мислення та мови, бажання йти до школи, вміння організувати свою рухову активність, діяти за вказівками дорослого, аналізувати запропонований зразок, В.В.Давидов – володіння найпростішими засобами та прийомами опосередкованого пізнання дійсності. Отже, науковці у визначенні параметрів готовності до шкільного навчання виходять із різних позицій, розглядають під різним кутом зору, але „мотиваційна сторона як внутрішня спонука є основною” [6].

Як відомо, мотиви виникають, формуються та розвиваються на основі потреб. В дошкільному віці дитині властива природна потреба у пізнанні навколишньої дійсності, яка через різний за ступенем усвідомленості мотив, реалізується в ігрових формах пізнання та освоєння дійсності. Закріплення нормативних, життєво важливих комплексів поведінки здійснюється у діяльності за допомогою мотивів. Мотиви, в основі яких є потреба дитини в усвідомленому ставленні до завдань дорослого, бажання їх виконувати та одержувати результат чи навчатися того нового, що знадобиться надалі, можна віднести до елементарно шкільних. Успішність у школі стає можливою за умови сформованості в дитини позитивних мотивів учіння як передумови оволодіння навчальною діяльністю. З приходом до школи потреби дитини набувають іншого змістового значення: навчання стає соціально важливою справою, що спонукає до систематичної, відповідальної та обов'язкової праці у певній соціальній групі (класі, школі). Якщо в дитини склалося позитивне ставлення до шкільного навчання як суспільної справи, є бажання вчитися, здобувати нові знання, вона виявляє інтерес до пізнання дійсності і має достатньо розвинені та усвідомлені пізнавальні потреби й інтереси, то можна вважати, що мотиваційна сфера сформована.

У формуванні мотиваційної готовності слід виходити із положення про необхідність реалізації різних підходів для шести- і семирічних першокласників: для шестирічних враховувати своєрідність становлення мотиваційних компонентів діяльності, а для семирічних – збагачення, корекції та закріплення мотивів навчання. Програми навчання повинні складатися із врахуванням цієї закономірності, для шестирічних мають переважати педагогічні засоби стимулювання позитивною оцінкою; вибору змісту навчання, що враховує досвід дитини; допомоги у процесах інтерналізації мети діяльності; заохочення до самореалізації в сюжетно-рольових ситуаціях; для семирічних – створення дидактичних ситуацій мотиваційної напруги, вибору та обґрунтування цілей діяльності, постановки проблеми співвідношення умов діяльності з мотивами, розвитку самооцінки тощо.

У становленні особистості важливу роль відіграють емоції та почуття або переживання дитиною подій в особистому (власному) життєвому просторі. У перехідний період посилюються зв'язки інтелекту та емоцій, мовлення дитини набуває емоційного забарвлення, закладаються основи емоційної культури, засвоюються еталони поведінки в мікросоціумі. Динаміка особистості дитини на сьомому році життя орієнтує на конкретизацію організаційно-процесуальної роботи вчителя, яка б враховувала особливості вікового періоду. Для шестирічних першокласників важливо найповніше використовувати потенціал емоційної сфери для становлення пізнавальної активності, формування усвідомленого ставлення дитини до власних емоцій, збагачення образів уяви, оволодіння первинним досвідом самоактуалізації та самоствердження у новому соціальному середовищі. Необхідно обрати безпечний для здоров'я дитини режим роботи, щоб запобігти емоційному перевантаженню.

Першокласники здатні до адекватних емоцій, самоцінних суджень, передачі власних переживань вербальними засобами, саморегуляції емоційних станів у залежності від навчальної ситуації, свідомо дотримуються

(або намагаються) правил шкільного розпорядку тощо. Семирічна дитина готова до корпоративної діяльності, співпраці у різних видах діяльності, активного та ініціативного ставлення до процесу навчання в умовах класу.

Вольова готовність дитини до шкільного навчання визначається рівнем сформованості механізмів саморегуляції в дидактичних ситуаціях організованого навчання. Гуманізація діалогу „педагог-вихованець” орієнтує на пріоритетність самокерованої особистості над керованою, на органічний саморозвиток, самореалізацію природного потенціалу дитини. Воля, що розуміється як бажання у процесі його формування (К.Д.Ушинський) та як здатність досягати поставленої мети, набуває особливого значення в 6-7-річному віці у зв'язку із початком систематичного навчання.

Однією із особистісних якостей готовності дитини до школи науковці і практики визначають бажання вчитися. Про його сформованість можемо говорити тоді, коли у дитини склалися переконання в необхідності навчатися, стійка потреба когнітивного пошуку, пізнавальні інтереси, є розуміння, що навчання – відповідальна і важлива справа. Але щоб досягти достатнього рівня вольової готовності, педагоги мають проводити систематичну роботу серед дітей дошкільного віку. В першу чергу, це розповіді про школу, відвідування шкільних заходів, проведення сюжетно-рольових ігор із шкільним сюжетом тощо. Такі заходи знайомлять дошкільнят із зовнішніми ознаками шкільного життя, є високоінформативними для загальної обізнаності дитини про школу. У формуванні бажання вчитися потрібно цілеспрямовано акцентувати на ньому увагу дитини, постійно підтримуючи інтерес та створюючи різноманітні „шкільні” ситуації, в яких дитині визначаються різні ролі (від пасивного споглядання до рольової драматизації).

Розумова готовність до шкільного навчання передбачає достатній розвиток мислительних процесів, що необхідні для оволодіння цілісною навчальною діяльністю. Розумовий розвиток – це якісні зміни, які відбуваються у свідомості дитини при відображенні дійсності, в переході до

вищих форм пізнавальної діяльності.

Психологічна готовність до шкільного навчання характеризується рівнем пізнавально-інтелектуального розвитку, що передбачає достатній розвиток психічних процесів: сприймання, увага, уява, пам'ять, мислення за такими характеристиками, як довільність, опосередкованість, активність. У шестирічній дитини перед вступом до школи мають бути закладені основи національної культури, морально-етичні норми поведінки та розкритий світ власного „Я”. Основними компонентами інтелектуальної готовності як центральної ланки готовності дитини до школи, на думку В.О.Сухомлинського, є допитливість та загальна пізнавальна активність, вміння спостерігати та виділяти суттєве, вміння узагальнювати, розв'язувати задачі на кмітливість. Л.І.Божович стверджувала, що не можна обмежуватися лише характеристикою рівня розвитку інтелектуальних операцій, оскільки провідну роль „відіграє наявність у дітей певного рівня розвитку їх пізнавальної потреби” та „довільної організації своєї пізнавальної діяльності” [2].

При визначенні підготовленості дитини до школи також необхідно звернути увагу на розвиток дрібної моторики руки та графічної підготовки. Це, в першу чергу, пов'язано із практичними навичками дитини, які є передумовами успішного оволодіння письмом, малюванням, кресленням. У складній моторно-руховій та просторово-координаційній діяльності дітей „необхідно навчити свідомо контролювати свої дії, підкоряти їх своїй волі” [4]. Це досягається сукупністю організаційно поєднаних предметних дій в контексті різних видів діяльності в ситуації опосередкованої навчальної задачі та відповідної мотивації. Зосередженість та організованість, вміння фіксувати увагу на певних особливостях предметів чи їх просторовому представленні, передавати це у власній діяльності (написання елементів букв, цифр, узорів, зображення фігур по контуру чи за окремими точками) складають основу в оволодінні психомоторним досвідом та новими формами рухової активності.

Отже, індивідуальна готовність дитини до школи виступає основоположним чинником у процесах її адаптації до шкільних вимог елементарного навчання. Для визначення готовності дитини необхідно враховувати наступні параметри: рівень мотиваційної готовності, розумової готовності, наявність конкретно-предметних знань та сформованості графічних уявлень тощо.

Література

1. Амонашвілі Ш.О. До школи – у шість років // Педагогічний пошук / Упоряд. І.М.Баженова: пер. з рос. – К.: Радянська школа, 1988. – С.3-46.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте (Психологические исследования). – М.: Просвещение, 1968. – 464с.
3. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти томах. – М.: Педагогіка, 1982.
4. Запорожець А.В. Психологическое изучение развития моторики ребенка-дошкольника // Вопросы психологи ребенка дошкольного возраста / Под ред. А.Н.Леонтьева, А.В.Запорожца. – М., 1948. – С.102-112.
5. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку: Відп. ред. З.П.Плохій. – Київ, 1991. – 199с.
6. Наступність у навчально виховній роботі дитячого садка і школи / Упорядник З.Н.Борисова та інші. – К.: Радянська школа, 1985. – 142с.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2-х томах. – М.: Педагогіка, 1989.
8. Фадєєва Т.О. Наступність між дошкільним та початковим навчанням. – Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2002. – 226с.

Аннотация

Автор характеризует компоненты готовности ребенка к школе, предлагает сравнительную типологию шести- и семилетнего первоклассника.

Annotation

The author gives characteristics of components of child's readiness to school, preposes comparative types of six- and seven-years-old pupil.